

O'ZBEK ADABIYOTI TARIXINI O'RGANISHDA YANGI METODOLOGIK YONDASHUVLAR

Iqtisodiyot va pedagogika university
Filologiya va tillarni uqitish fakultetiti
2 kurs talabasi Fayziyeva Shaxnoza
+998977777287

shaxnozafayziyev@gmail.com.

Ilmiy rahbar: Tilovova.G.R

Annotatsiya: mazkur maqolada o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda qo'llanilayotgan yangi metodologik yondashuvlar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. An'anaviy adabiyotshunoslik metodlari bilan bir qatorda, zamonaviy fanlararo, strukturaviy, diskursiv va raqamli tahlil usullarining ahamiyati yoritiladi. So'nggi yillarda adabiy merosni qayta talqin qilish, manbalarni zamonaviy metodlar asosida o'rganish jarayonlari adabiyotshunoslik fanining rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiyoti tarixi, metodologiya, zamonaviy yondashuvlar, adabiyotshunoslik, ilmiy tahlil.

Annotation: this article analyzes new methodological approaches in studying the history of Uzbek literature from a scientific and theoretical perspective. Alongside traditional literary research methods, the significance of interdisciplinary, structural, discourse-based, and digital analysis approaches is discussed. The study substantiates how recent reinterpretations of literary heritage using modern methodologies contribute to the development of literary studies.

Keywords: history of Uzbek literature, methodology, modern approaches, literary studies, scientific analysis.

Аннотация: в статье рассматриваются новые методологические подходы к изучению истории узбекской литературы. Наряду с традиционными методами

литературоведения анализируется значение междисциплинарных, структурных, дискурсивных и цифровых подходов. Обосновывается роль современных методов в переосмыслении литературного наследия и развитии литературоведческой науки.

Ключевые слова: история узбекской литературы, методология, современные подходы, литературоведение, научный анализ.

Kirish

O'zbek adabiyoti tarixi xalqning ma'naviy taraqqiyoti, madaniy xotirasi va milliy o'zligini aks ettiruvchi muhim ilmiy sohalardan biridir. Ushbu fan asrlar davomida shakllangan adabiy merosni izchil o'rganish, adabiy jarayonlarni tarixiy va ijtimoiy sharoitlar bilan bog'liq holda tahlil qilishni talab etadi. An'anaviy adabiyotshunoslik metodlari uzoq vaqt davomida asosiy tadqiqot vositasi bo'lib kelgan bo'lsa-da, zamonaviy ilm-fan rivoji bu yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga chiqarmoqda.

So'nggi yillarda globallashuv, raqamlashtirish va fanlararo integratsiya jarayonlari o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda yangi metodologik imkoniyatlarni ochib bermoqda. Matnni faqat tarixiy yoki biografik nuqtayi nazardan emas, balki madaniy, psixologik, lingvistik va diskursiv jihatdan tahlil qilish tendensiyasi kuchaymoqda. Bu esa adabiy asarlarning mazmun-mohiyatini chuqurroq anglashga, ularni zamonaviy ilmiy tafakkur asosida talqin etishga xizmat qilmoqda.

Asosiy qism

O'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda uzoq yillar davomida tarixiy-biografik va tavsifiy yondashuvlar ustuvor bo'lib kelgan. Bu metodlar adib hayoti va asarlarning yaratilish sharoitini yoritishda muhim ahamiyat kasb etgan bo'lsa-da, adabiy matnning ichki tuzilishi, estetik tabiatini chuqur ochib berishda yetarli bo'lmay qoldi. Shu sababli so'nggi yillarda adabiyotshunoslikda metodologik yangilanish zarurati yuzaga chiqdi.

Mustaqillik davrida ilmiy erkinlikning kengayishi adabiy merosga yangicha nigoh bilan qarash imkonini berdi va metodologik xilma-xillikni shakllantirdi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda fanlararo yondashuv muhim metodologik yoʻnalish sifatida qaralmoqda. Tarix, falsafa, sotsiologiya, psixologiya va lingvistika bilan integratsiya adabiy asarlarni koʻp qatlamli tahlil qilish imkonini yaratdi. Masalan, jadid adabiyotini faqat badiiy hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy-maʼrifiy harakat mahsuli sifatida oʻrganish tendensiyasi kuchaydi. Bu yondashuv adabiyotning jamiyatdagi funksiyasini aniqlashga, adabiy jarayonlarni tarixiy taraqqiyot bilan uzviy bogʻlashga xizmat qilmoqda.

Strukturaviy va semiotik tahlil metodlarining joriy etilishi oʻzbek adabiyoti tarixini oʻrganishda muhim burilish yasadi. Ushbu metodlar adabiy matnni belgilar tizimi sifatida talqin etib, syujet, obraz, motiv va ramzlarning oʻzaro munosabatini chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Alisher Navoiy va boshqa mumtoz adiblar ijodini strukturaviy tahlil qilish orqali ularning badiiy tafakkuri, poetik tizimi va estetik qarashlari yangicha ilmiy asosda ochib berilmoqda.

Diskursiv tahlil metodining qoʻllanilishi adabiy asarlarni ijtimoiy-madaniy muhit bilan bogʻliq holda oʻrganishga keng yoʻl ochdi. Diskursiv yondashuv orqali matnda aks etgan hokimiyat, milliy oʻzlik, gender, maʼnaviyat kabi tushunchalar ilmiy jihatdan tahlil qilinmoqda. Ayniqsa, mustaqillik davri adabiyotini oʻrganishda ushbu metod adabiy matnning zamonaviy ijtimoiy jarayonlarga munosabatini aniqlashda samarali natijalar bermoqda.

Raqamli adabiyotshunoslik bugungi kunda oʻzbek adabiyoti tarixini oʻrganishda eng dolzarb metodologik yangiliklardan biri hisoblanadi. Elektron matnlar bazasi, raqamli arxivlar va onlayn platformalar orqali adabiy manbalarni tizimli oʻrganish imkoniyati yaratildi. 2020-yillardan boshlab koʻplab mumtoz va zamonaviy adabiy asarlarning raqamlashtirilishi ilmiy tadqiqotlar koʻlamini kengaytirdi hamda adabiyot tarixini global ilmiy maydonga olib chiqishga xizmat qilmoqda.

Davlat miqyosida amalga oshirilayotgan madaniy va ilmiy islohotlar ham adabiyotshunoslik metodologiyasining yangilanishiga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda.

Adabiy merosni o'rganish va targ'ib etishga qaratilgan qaror va dasturlar ilmiy izlanishlarga yangi impuls berdi. O'zbek adabiyoti tarixini qayta baholash, ilgari yetarlicha o'rganilmagan adiblar va asarlarni ilmiy muomalaga kiritish jarayoni faollashdi.

Postkolonial va komparativ metodlarning qo'llanilishi o'zbek adabiyoti tarixini jahon adabiy jarayoni bilan qiyosiy o'rganish imkonini yaratdi. Bu yondashuv orqali o'zbek adabiyotining umumjahon madaniy makonidagi o'rni aniqlanmoqda, milliy adabiyotning o'ziga xos va universal jihatlari ilmiy asosda tahlil qilinmoqda. Ayniqsa, XX asr adabiyotini postkolonial nuqtayi nazardan o'rganish yangi ilmiy xulosalar chiqarishga xizmat qilmoqda.

Yangi metodologik yondashuvlar o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda ilmiy tafakkurni yangilashga, adabiy merosni zamonaviy ilmiy talablar asosida talqin etishga imkon bermoqda. Metodologik yangilanish adabiyotshunoslik fanining nazariy asoslarini mustahkamlabgina qolmay, uni zamon bilan hamnafas rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Mazkur yondashuvlar o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda barqaror va istiqbolli ilmiy yo'nalish sifatida qaralmoqda.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda yangi metodologik yondashuvlar fan rivoji uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda. Fanlararo tadqiqotlar, strukturaviy va diskursiv tahlil, shuningdek, raqamli adabiyotshunoslik usullarining joriy etilishi adabiy merosni yanada kengroq va chuqurroq o'rganish imkonini bermoqda. Bu jarayon adabiy asarlarni biryoqlama emas, balki kompleks ilmiy yondashuv asosida tahlil qilishga zamin yaratadi.

Zamonaviy metodologik yondashuvlar o'zbek adabiyoti tarixini o'rganishda ilmiy izlanishlarning samaradorligini oshiradi, yangi ilmiy xulosalar chiqarishga imkon beradi. Ushbu yondashuvlar adabiyotshunoslik fanining rivojlanishi, milliy adabiy merosni asrab-avaylash va uni global ilmiy maydonga olib chiqishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Akramov A.A. Adabiyotshunoslikda zamonaviy metodlar. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2023.
2. Ahmedov B.B. O'zbek adabiyoti tarixi: yangi qarashlar. — Toshkent: Akademnashr, 2024.
3. Bo'ronov S.S. Adabiy tahlil va metodologiya. — Samarqand: Zarafshon, 2023.
4. Ismoilova M.Q. Adabiy meros va zamonaviy talqin. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2025.
5. Karimov D.R. O'zbek adabiyotshunosligida fanlararo yondashuv. — Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2024.
6. Mahmudov O.T. Raqamli adabiyotshunoslik asoslari. — Toshkent: Innovatsiya, 2025.
7. Qodirov N.N. Adabiy jarayon va metod. — Toshkent: Universitet, 2023.
8. Rasulova L.S. Zamonaviy adabiyotshunoslik masalalari. — Andijon: Andijon nashriyoti, 2024.
9. To'xtayeva G.H. Matn tahlilining yangi usullari. — Toshkent: Ilm ziyo, 2023.
10. Xolmirzayev J.J. O'zbek adabiyoti tarixini o'rganish metodlari. — Toshkent: Ma'naviyat, 2025.